

KRONIKA

PIOTR ŻMIGRODZKI*

INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO POLSKIEJ AKADEMII NAUK, KRAKÓW

VII konferencja z cyklu *Glosa do leksykografii: Leksykografia w różnych kontekstach*, Warszawa, 24–25 września 2018 roku

Już po raz siódmy wczesnojesienną porą odbyła się w Warszawie konferencja z cyklu *Glosa do leksykografii*¹. Tym razem uczestnicy spotkali się w tzw. Białej Willi, będącej siedzibą Wydziału „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego, malowniczo położonej w parkowej części Powiśla. Wydział ten był jednym z organizatorów sesji (pozostali to Instytut Języka Polskiego UW i Fundacja Języka Polskiego). Wśród uczestników znalazło się wielu „stałych bywalców” cyklu konferencyjnego, którzy rekrutują się spośród leksykografów, badaczy słowników lub historyków języka z nich korzystających, ale były również osoby, które wzięły w warszawskim spotkaniu udział po raz pierwszy. Na program obrad złożyły się dwa wykłady plenarne zaproszonych gości (Pawła Rutkowskiego z UW, mówiącego o Korpusie Polskiego Języka Migowego i jego zastosowaniach leksykograficznych, oraz Piotra Żmigrodzkiego z Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, który przedstawił doświadczenia z dwunastoletnich prac nad *Wielkim słownikiem języka polskiego PAN*, przypominając także ogólne wiadomości o samym słowniku) oraz 39 referatów² wygłoszonych w trzech równoległych sekcjach. Pod względem tematycznym reprezentowały one niemal pełną gamę problematyki łączonej tradycyjnie z leksykografią i metaleksykografią (zupełnie brakło tym razem prezentacji dotyczących kwestii czysto technicznych, związanych z informatycznym wsparciem tworzenia słowników; nigdy ich zresztą na tych konferencjach nie było w nadmiarze³).

Przedstawienie tematyki obrad rozpocząć wypada od historii leksykografii. Do tej dziedziny można zaliczyć siedem spośród wystąpień. I tak Dorota Kołodziej, Katarzyna Jasińska i Magdalena Klapper (IJP PAN) przedstawiły *Słowniki łacińskie oraz łacińsko-niemieckie*

* piotr.zmigrodzki@ijp.pan.pl

1 Więcej o historii cyklu zob. moje sprawozdanie z poprzedniej konferencji zamieszczone w „Języku Polskim” (XCVI, z. 4, s. 139–144).

2 Referatów na konferencję przyjęto o pięć więcej, ale ich autorzy w ostatniej chwili odwołali przyjazd. Fakt ten, a także wielogodzinne opóźnienia w komunikacji kolejowej, które uniemożliwiły przybycie na czas kilkorgu innym referentom, zmusiły organizatorów do licznych, dokonywanych w biegu, zmian i przesunięć w harmonogramie obrad. Wszystkie te zmiany zostały jednak przeprowadzone nader sprawnie, a uczestnicy byli o nich na bieżąco informowani, za co organizatorom należą się podziękowanie i wyrazy szczególnego uznania.

3 Stan ten kontrastuje z sytuacją na leksykograficznych konferencjach za granicą, przykładowo na tegorocznym kongresie EURALEX w Lublanie wystąpienia dotyczące spraw techniczno-informatycznych z pewnością przekraczały połowę pozycji programu.

z polskimi glosami z przełomu XV–XVI w. i ich miejsce w historii polskiej leksykografii, ze szczególnym uwzględnieniem tzw. rozariuszy, a Tadeusz Piotrowski (Uniwersytet Wrocławski) – *Pierwsze słowniki dwujęzyczne z językiem polskim i językami słowiańskimi i bałtyckimi* (omówił je skrótowo na tle faktów historycznokulturowych). Anna Grzeszczak (w referacie *Komu i do czego miały być potrzebne renesansowe słowniki wielojęzyczne?*) zajęła się problemem odbiorcy tych słowników, zarówno projektowanego przez autorów, jak i wyłaniającego się z analizy struktury poszczególnych dzieł leksykograficznych. Bożena Matuszczyk-Podgórska (Uniwersytet Gdański) zaprezentowała wyniki porównania zachowanej części rękopisu słownika Samuela Bogumiła Lindego z jego pierwodrukiem, które dowodzą, że ów rękopis przeszedł przed wydrukowaniem proces znacznej modyfikacji, zmierzającej między innymi ku zwiększeniu jego nachylenia normatywnego. Autor tych zmian pozostaje dotąd nieznanym. Z naszym pierwszym słownikiem jednojęzycznym było związane również wystąpienie Konrada Kazimierza Szamryka (UwB) zatytułowane *Pisma Krzysztofa Kluka jako źródło leksykalne do słownika Lindego*. Jak wykazał mówca, prace żyjącego w XVIII wieku przyrodnika stały się ważnym źródłem poświadczeń w hasłach S.B. Lindego, a w wielu wypadkach były to jedyne poświadczenia w odpowiednich artykułach hasłowych. Kacper Kardas (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w referacie *Nieznany prekursor Słownika staropolskiego: kilka słów o pewnym rękopisie J. Łosia* przedstawił rękopiśmienny słownik terminów związanych z pokrewieństwem i powinowactwem dla języka staropolskiego, autorstwa Jana Łosia, zachowany w Bibliotece Śląskiej, który skłonny był uznać za najwcześniejszą próbę realizacji idei *Słownika staropolskiego*. Ewa Ulitzka (Uniwersytet Śląski), mówiąc *Jeszcze o historii wydawniczej Trzaski, Everta i Michalskiego [Nowego] słownika języka polskiego*, podzieliła się wynikami swoich badań i poszukiwań archiwalnych, które z jednej strony dostarczają argumentów za korektą wcześniejszych ustaleń dotyczących dat publikacji poszczególnych zeszytów słownika, z drugiej – stwarzają podstawy do mniemania, że w momencie wybuchu drugiej wojny światowej był już w dyspozycji wydawnictwa manuskrypt całości dzieła, a nawet, że udało się go ocalić z wojennej pożogi, o czym by mogły świadczyć próby kontynuacji edycji słownika w okresie powojennym (na co oczywiście nie było już szans ze względów politycznych).

Pięć referatów dotyczyło planów leksykograficznych lub słowników dopiero tworzonych. Ewa Białek (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) omówiła projekt pod nazwą *Dyplomacja i polityka. Rosyjsko-polska sonda słownikowa*, skupiając się na zagadnieniach doboru siatki haseł. Miałyby to być słownik przekładowy z dziedziny wskazanej wyżej, którego makro- i mikrostrukturę oraz listę haseł miałyby ukształtować analizy tekstów (a wcześniejsze słowniki stanowiłyby źródło wtórne). Diana Blagoeva (Bułgarska Akademia Nauk) zarysowała koncepcję bułgarskiego słownika neologizmów i zasady jego opracowania. Julia Domitrac (UW) scharakteryzowała założenia metodologiczne słownika polszczyzny Gródka Podolskiego (z uwzględnieniem gwary wsi sąsiednich), Monika Śleziak (UWr) – *Koncepcję słownika haseł i sloganów politycznych XX i XXI wieku* oraz wyniki wstępnych prac nad nim. Mariola Jakubowicz (Instytut Sławistyki PAN) przedstawiła plan prac nad nową, elektroniczną wersją *Słownika prasłowiańskiego*, skupiając się na możliwościach wzbogacenia opisu, jakie stwarza wersja elektroniczna w stosunku do papierowej.

Także pięć wystąpień poświęconych było przeglądowi słowników określonego typu. Małgorzata Marcjanik (UW) mówiła o *Dwujęzycznych słownikach językowego savoir-vivre'u*, koncentrując uwagę na własnych doświadczeniach z opracowywaniem takich leksykonów, Marta Wrześniewska-Pietrzak, Karolina Ruta-Korytowska i Anna Wiśniewska-Jankowska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) przedstawiły *Spojrzenie leksykograficzne na słowniki polskiego języka migowego dostępne on-line*, dając tym samym swoiste pendant do otwierającego konferencję wykładu P. Rutkowskiego. Elżbieta Sękowska (UW) opisała słowniki tematyczne języka polskiego, zwracając uwagę na ich makrostrukturę i projektowanych adresatów. Próbą syntetycznego ujęcia słowników angielsko-polskich i polsko-angielskich offline, wypieranych już przez słowniki internetowe, był referat Tomasza Michty (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), Anna Cegiółka (UW) zaś wygłosiła referat *Słownik jako tekst kultury określonego okresu – na przykładzie wybranych słowników języka angielskiego*, w którym starała się powiązać kwestie struktury słowników z wydarzeniami z historii Anglii i historii powszechnej.

Tylko trzy prezentacje można by zaliczyć do – szeroko rozumianej – teorii leksykografii. Wymienić tu należy najpierw referat Barbary Pędzich (UW) *Znaczenie, zakres i zastosowanie terminu socjoleksykografia*. Termin ów, zaczerpnięty z prac językoznawców głównie rosyjskojęzycznych, oznacza słownikarstwo dotyczące odmian socjalnych języka (socjolektów) lub też – w szerszym ujęciu – sztukę opisu słownictwa środowiskowego w słownikach ogólnych. Prelegentka zastanawiała się nad ewentualną przydatnością tego terminu w rozważaniach teoretycznych, a ustaleń socjoleksykografii – w praktyce badawczej. Anetta Luto-Kamińska (Instytut Badań Literackich PAN) w referacie *Leksykografia historyczna w kontekście badań historycznojęzycznych (na przykładzie Słownika polszczyzny XVI wieku)* mówiła o tym, co łączy pracę leksykografa historycznego z pracą historyka języka, dowodząc, że ten pierwszy w trakcie opracowywania swego dzieła staje się *ex definitione* tym drugim, a hasło w słowniku historycznym danego języka jest opracowaniem naukowym z zakresu historii tegoż języka. Trzeci w tej grupie był inspirujący, jak się to mówi, wykład Ewy Szczęsnej (UW) *Leksykografia a komparatystyka*, w którym mówczyni argumentowała na temat związku tych dwóch dziedzin, odnosząc się do własnych doświadczeń z pracy nad *Słownikiem pojęć i tekstów kultury*.

Również trzy wystąpienia mieściły się w popularnym na świecie nurcie studiów nad użytkowaniem słowników. Agata Hącia (Instytut Badań Edukacyjnych) próbowała odpowiedzieć na pytanie: *Czego użytkownicy polszczyzny oczekują od słowników języka polskiego?*, analizując dane ze spontanicznych wpisów użytkowników Facebooka, forów internetowych, poradni językowych itp. Z kolei Beata Wójtowicz (UW) zajmowała się badaniami nad użytkowaniem elektronicznego słownika suahilijsko-polskiego, posługując się metodą analizy kwerend wprowadzanych przez czytelników za pomocą interfejsu elektronicznego. Do tej grupy tematycznej zaliczyć by można także wystąpienie Katarzyny Sobolewskiej (IJP PAN) *Drugie życie słownika gwarowego. Współczesne projekty edukacyjne i artystyczne promujące gwarę Warmii i Mazur*. Autorka skupiła się nad analizą sposobów korzystania ze *Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur* przez regionalistów: twórców i animatorów kultury. Chodziło więc o odbiorców nietypowych jak na słownik naukowy i o ich specyficzne strategie posługiwania się materiałem leksykograficznym.

Cztery referaty dotyczyły szczegółowych zagadnień warsztatu leksykografa. Donata Ochmann (Uniwersytet Jagielloński) rozważała *Miejsce regionalizmów w słowniku ogólnym*, zespół w składzie: Marek Ławreszuk, Anna Rygorowicz-Kuźma, Jarosław Charkiewicz i Piotr Makal (Uniwersytet w Białymstoku) przedstawił *Opracowanie definicji w słowniku polskiej terminologii prawosławnej*, Marek Łukasik (Akademia Pomorska w Słupsku) zajmował się kwestiami metaleksykograficznej oceny słowników terminologicznych, Łukasz Szalkiewicz zaś (reprezentujący komercyjny projekt DobrySłownik.pl) zastanawiał się nad tym, *Czy przykłady użycia w internetowym słowniku języka polskiego mogą być: interesujące? zabawne? kontrowersyjne?*, wprowadzając tym samym zupełnie nowe kryteria oceny materiału ilustracyjnego w słownikach.

Jak zawsze dla pewnej liczby referentów słownik stanowił tylko pretekst czy też źródło materiału do rozważań historyczno- lub teoretycznojęzykowych. Tadeusz Lewaszekiewicz (UAM) przedstawił *Słownik języka polskiego pod redakcją Tadeusza Lehra-Spławińskiego (1938–1939) jako słownik porównawczy języków słowiańskich*, dokonując charakterystyki ilościowej słowiańskiego materiału leksykalnego w zachowanych zeszytach tego dzieła. Artur Czesak (DobrySłownik.pl) omówił *Wyrazy polskie w thesaurusie Georga Henischa (1616)*. Idzie tu o nieznaną historii polskiej leksykografii i historii języka polskiego wielojęzyczny słownik wydany w Augsburgu. Paulina Michalska-Górecka (UAM) prezentowała wydobyte z SPXVI *Nazwy wyznawców poszczególnych religii*, a Beata Kuryłowicz (UwB) – *Obraz polskiej nauki pierwszej połowy XVIII wieku w świetle Nowego dykcjonarza Michała Abrahama Troca*. Na słownikach XX-wiecznych oparty był pod względem materiałowym referat Karoliny Lisczyk (UŚ) *Czasowniki oznaczające efektywność akcji w świetle ustaleń leksykograficznych*, a także Katarzyny Osior-Szot (UW) *Semantyczne typy trójek aspektowych – perspektywa współczesna na podstawie wybranych słowników języka polskiego*. W tym drugim wystąpieniu autorka analizowała trójki typu *tworzyć – stworzyć – stwarzać*, wydobyte ze słowników, zastanawiając się na możliwości ich pogrupowania według kryteriów znaczeniowych. Problematyki aspektu dotyczył również referat Marka Łazińskiego (UW) *Tagowanie par aspektowych w korpusie – przesłanki i konsekwencje leksykograficzne*. Była to analiza z zakresu lingwistyki korpusowej, dla której słowniki – jak się to często zdarza językoznawcom – okazały się tylko „negatywnym tłem” do budowania nowych koncepcji opisu. Od krytyki ustaleń leksykograficznych wyszły także Anna Majewska-Tworek i Monika Zaśko-Zielińska (UWr), autorki referatu zatytułowanego *Opis leksykograficzny jednostki mówionej. Refleksje na kanwie badań nad no i właśnie z wykorzystaniem korpusów polszczyzny mówionej*. Zdaniem prelegentek współczesne słowniki języka polskiego nie uwzględniają wszystkich istotnych funkcji, w których występują zbadane jednostki, a wspomniane korpusy polszczyzny mówionej stwarzają możliwości, aby istniejące w tej mierze luki wypełnić. Luźno związany z leksykografią był też referat Piotra Flicińskiego (UAM) *Pozasłownikowy wariant frazeologiczny – (nie)przypadkowy normatywizm?*, którego przedmiotem były rozważania nad normatywnym statusem wariantów frazeologizmów (zebranych przez autora w jego własnej bazie danych) oraz nad wpływem, jaki mają na niego ustalenia słownikowe.

Trzy prezentacje nie zmieściły się we wcześniej wyodrębnionych przeze mnie grupach. Zespół z Uniwersytetu Warszawskiego: Wanda Decyk-Zięba, Izabela Stapor, Monika Kresa

i Alina Kępińska, przedstawił *Dydaktyczny słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, elektroniczny słownik tworzony przez studentów polonistyki UW w ramach zaliczania przedmiotów historycznojęzykowych (pod kuratelą dydaktyków), nawiązujący do tradycji papierowego słownika Krystyny Długosz-Kurczabowej. Ewa Dulna-Rak (UW) mówiła o *Zainteresowaniach leksykograficznych polskiego reformatora teatru Juliusza Osterwy*, które ujawniły się w licznych opiniach i uwagach na ten temat, jakie autorka znalazła w jego spuściźnie pamiętnikarskiej. Problemami metodologii czy też raczej metodyki tłumaczenia w relacji do słowników przekładowych zajmowała się Emilia Kubicka (UMK) w prezentacji *Tzw. ekwiwalenty słownikowe a realność tłumaczenia – dwa różne światy?* Problematyczność wykorzystania słowników dwujęzycznych w przekładzie autorka pokazywała na przykładzie wyrażen typu *doñośnym głosem, szybkim krokiem*. Jej zdaniem także tworzone w ostatnich latach słowniki dokumentacyjne, oparte na korpusach równoległych, nie rozwiązują w sposób idealny problemu ekwiwalencji w translacji.

Z powyższego zestawienia jasno wynika, że konferencja przyniosła wiele interesujących i wartościowych wystąpień; szkoda, że uczestnik nie mógł wielu z nich wysłuchać ze względu na symultaniczność obrad w trzech sekcjach⁴. Na szczęście zapowiedziano publikację materiałów w formie monografii zbiorowej, planowanej do wydania w ramach niedawno utworzonej serii „Biblioteka Prac Filologicznych”. Dodatkowo poinformowano, że pierwszy tom tej serii, który ma się ukazać jesienią 2018 roku⁵, zawierać będzie materiały poprzedniej konferencji „Głosa do leksykografii” sprzed dwóch lat. W ten sposób cykliczne spotkanie leksykograficzne zapisze się także w historii wydawniczej Uniwersytetu Warszawskiego.

---

4 Przygotowując niniejsze sprawozdanie, korzystałem w wielu wypadkach z abstraktów referatów udostępnionych na stronie internetowej konferencji.

5 Książka rzeczywiście się ukazała, por. *Między teorią a praktyką. Metody współczesnej leksykografii*, red. M. Bańko, H. Karaś, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2018.